

NAGY FRIGYES: Régió és világszínvonal az élelmiszergazdaságban

Abstract

There are several types of maps of Europe. There are maps of administration, of geology, hydrogeology. Knowing the historical changes it is perhaps better to look at the geographical maps formed by nature. Hungarian counties were formed also on this basis, building on the natural units of the landscape. In the course of history administrative maps have been diverted from them. But the European Union is tending back to the original idea of „region”, based on natural geographical units. This is also true for Hungary. We can notice the formation and cooperation of larger and smaller regions even there, where natural units are separated by country borders. But we are still at the beginning. Utilizing the special characteristics of the regions is one of the competitive edge that should be carried on better on national and global markets as well.

1. Bevezetés

A közép-kelet-európai országok csatlakozása az EU-hoz nem zökkenőmentes. Az egységes belső piacon versenyhátrányban vannak, melyben felkészülési hiányosságok, hibás gazdaságpolitika, tudásdeficit és több más tényező játszik szerepet. Kiemelendő a regionális gondolkodás hiánya is. A mezőgazdaság prioritásait kijelölve egységes agrárpolitikára van szükség. Ez vonatkozik a régiók kialakítására, melyek alkalmasak a termelés struktúrájának a piaci igényekhez való jobb alakítására, az integrációs láncok és termékpályák erősítésére, a földbirtok politika ésszerű módosítására, a birtokkoncentráció ösztönzésére.

A régiók kialakulásában egyrészt a természeti-társadalmi környezet, másrészt az alulról jövő kezdeményezések életrevalósága játszik döntő szerepet.

Az Európai Unió régiókban való gondolkodásának alapja a szubszidiaritás, amely szerint ott kell a stratégiai döntéseket meghozni, ahol a legtöbb információ áll rendelkezésre. Ez vonatkozik a piacok megszerzésére is.

2. Együttgondolkodásra lenne szükség

Az Európai Unió jelenlegi legnagyobb problémájának tűnik az együttgondolkodás hiánya. Az Európai Bizottság legnagyobb gondja hogy az egyes tagországok fittyet hányanak az Unió közös érdekeire, és azt figyelmen kívül hagyva lobbiznak egyéni, vagy csoportérdekek érvényesítéséért. Ennek számos esetben Magyarország is szereplője, lásd a gabona-intervenció, vagy a tejkvóták kérdéskörét. Megfigyelhető, hogy csak azt fogadjuk el az EU-ból, ami számunkra kedvező. A számunkra kellemetlen árnyoldalak ellen ágálni szoktunk. Saját melléfogásainkért hajlamosak vagyunk az EU-t okolni. Ez alól nem kivétel a régiók létrehozásának és fejlesztésének sokat vitatott kérdése sem.

A fentiekben szerepet játszik, hogy a rendszerváltás utáni mezőgazdaság szereplői az előrejelzések és figyelmeztetések ellenére nem vették komolyan a felkészülést. Így gazdálkodóink integrálódása, a termelésnek a piaci igényekhez hangolása elhúzódik, napjainkban is sok kívánni valót hagy maga után. Nem javul a termelés jövedelmezősége, lassú, és nem

---

* Dr.habil., c.egyetemi tanár – NyME Mg-tud Kar, Mosonmagyaróvár.

hatékony a tőkebefektetés. Szemtanúi, sőt elszenvedői vagyunk a piacokról történő kiszorulásnak. A közvetlen támogatások sem hozták meg a várva várt eredményt. Sajnálatos módon nem javult a vidéki lakosság foglalkoztatása, mert az élől munka-igényes ágazatok kiemelt kezelése érdemben ma sincs napirenden, még a Nemzeti Vidékfejlesztési Tervben sem. Ezt tekinthetjük a legnagyobb problémának. Az agrárnépesség összességében elégedetlen. A „szembeszegülés vagy alkalmazkodás” ambivalenciáját fel kellene oldani, de ehhez sokkal több felvilágosító munkára, kiváló kommunikációra van szükség, amely a gazdálkodók számára közérthető. Ehhez a vidéki régiókban aktív munkát kell kifejezni.

3. Régiók és stratégia

A régiók egyedi adottságainak, előnyeinek kihasználása elemi érdek, hisz versenyelőnyt jelent. Elméleti megalapozása sem ismeretlen. Montesquieu földrajzi determinizmusa, illetve David Ricardo komparatív költségek elmélete hol pozitív, hol negatív interpretációban, de tananyag volt a korábbi agrárértelmiség képzésében. Sajnos Magyarország évtizedek óta a tömegtermelésre állt rá, függetlenül attól, hogy az adott térségben, régióban lehet-e az adott terméket versenyképesen termelni.

A jelenlegi gyakorlat azt mutatja, hogy a tömegtermelés révén a világgpiac játékszerei vagyunk. Ne felejtsük el, hogy Magyarország az Európai Unió agrártermelésének 1,9%-át adja csupán (termelői áron, támogatás nélkül számolva). A tizenkét utoljára belépett tag termékkibocsátásának is csupán 12,2%-át termeljük mi magyarok. (Lengyelország és Románia együttesen 75%-ban részesedik) Megjegyzendő, hogy a 12-ek együttes mezőgazdasági termékkibocsátása nem éri el Franciaország teljesítményét. Súly nélkül kell tehát partnereket találni a lobbizáshoz. Szerencse, hogy a franciák érdekei hasonlatosak a mieinkhez, így hozzájuk szoktunk csatlakozni.

A régióknak tehát el kell dönteni, hogy milyen arányban kívánnak a hazai és az európai piacokon megjelenni tömegtermékekkel (gabona, tej, bor stb.), vagy kisebb, speciális igényű, adott esetben helyi piaci szegmenseket céloznak meg. Ugyancsak itt emelendők ki a nálunk gyakran kényelmi okok miatt elhanyagolt közvetlen értékesítésben (direkt marketing) rejlő lehetőségek, melyek színössé teszik az Unió egyes régióinak képét. Pedig vannak jó példák nálunk is. Például a bor vertikum már elindult ebbe az irányba.

4. Mezőgazdaság és élelmiszeripar

Magyarország a köztudatban mint gabonatermesztő ország szerepel. Mi, magyarok is ebbe éljük bele magunkat. Ez valóban egy kényelmes ágazat, amelyre azt szokták mondani, hogy aki nem felejt el vetni, az aratni is fog. A régiók többségének adottságai valóban megfelelnek a tömeges gabonatermesztésnek, de csupán erre nem építhető az ország növénytermesztése, takarmányellátottsága. Legalább ilyen komparatív előnyökkel rendelkező régióink vannak a zöldség, gyümölcs, bor ágazatokban is. El kell gondolkodni azon, hogy miért mostohagyerek ezek a területek. És az állattenyésztésről még nem beszéltünk. Ha elfogadjuk, hogy számos régió foglalkoztató képessége gyenge, akkor tovább kell lépünk a gabonatermesztésnél. Tudjuk, hogy az EU gabonatermesztést előnyben részesítő magartásának évei meg vannak számlálva. Ezt most kell észrevenni, nem később reklamálni.

Az alapanyag termelés és a feldolgozóipar összhangja döntő fontosságú. A fogyasztó ma feldolgozott termékeket vásárol a szupermarketekben. Megváltozott az étkezési kultúra. Tért hódítottak az előcsomagolt, konyhakész termékek. Hiába van fejlett mezőgazdaság, ha a feldolgozóipar nem tudja megállni helyét a nemzetközi versenyben. A multina-

cionális cégek ugyan többnyire versenyképesek, de nem biztos, hogy a magyar agrártermelők érdekeit szolgálják. Ezen a területen sem a tömegtermelés, hanem az egyes régiók sajátosságainak megfelelő termékprofilok kialakítása lenne célszerű.

5. Piaci hatások, regionális marketingmunka

Ne felejtjük el, hogy a fogyasztó nem szakítható ki egy adott régió közegeből. A fogyasztás hagyományai igen erősek. Megváltoztatásuk generációkat igényel. A kulináris sajátosságok régióként, sokszor régióon belül is igen markánsak. Ehhez speciális alapanyagok megtermelésére van szükség.

A termelők sorsa piacgazdasági körülmények között jelentős mértékben a vevőktől függ, akik a kereslet-kínálat törvényeihez igazodnak. Igényeiket egyre inkább a multinacionális áruházláncok közvetítik az élelmiszeriparon keresztül a termelők felé. Az áruházláncok rákényszerítik az élelmiszeripart a tömeges, azonos minőségű, olcsó áruk folyamatos szállítására. Az élelmiszeripar ennek megfelelő igénnyel lép fel a termelőkkel szemben. Míg az áruházláncok és a termékfeldolgozás többnyire magasan koncentrált, multinacionális cégekből tevődik össze, addig a termelő szféra nagyrészt felaprózott a fenti követelményeket biztosítani képtelen gazdaságokból áll. Helyzetünket nehezíti, hogy míg a nyugati tagországok termelői szövetkezéssel, integrációval és valós érdekképviseléssel próbálják hátrányukat kivédeni, addig nálunk erről alig beszélhetünk. A fogyasztók a liberalizált piacban érdekeltek, a termelők a protekcionizmusban, de az emberek száz százaléka fogyasztó, és csak néhány százaléka termelő. Ezt a helyzetet befolyásolni kell. A fogyasztó akkor vesz tömegterméket a szupermarketben, ha nincs más kínálat.

6. Speciális termelés, régiós tudásközpontok

Többet kell tenni a tudásdeficit felszámolásáért. Korábban offenzívák indultak a szak tudás közkinccsé tételére. A nagyüzemekben specialisták dolgoztak, akik az adott területen (például gépüzemelés, szaporítóanyag előállítás, növényvédelem, fejés, takarmányozás, elletés, stb..) magas szintű tudással és gyakorlattal rendelkeztek. A termelést végzőknek ugyanakkor semmi közük nem volt a menedzseléshez, termékértékesítéshez, könyveléshez, pénzügyi műveletekhez. A nagyüzemekben felgyülemlett hatalmas tudásanyag, mely a szakma legnagyobb értéke volt, az elaprózódott gazdaságokban hasznavehetetlenné vált, „elfelejtődött”. Helyette a magángazdaságban mindenhez kell valamennyit érteni, és végül mindenki újra tanulja a tennivalókat a saját kárán. Tudjuk, hogy ez a módszer mennyire kerül. A tudásalapú társadalom felépítése egyelőre jelszónak tekinthető.

A nagyüzemek és specialistáik alkalmasak voltak a legkorszerűbb technika bevezetésére, és ennek anyagi feltételeit is elő tudták teremteni, lévén felkészültek a források megszerzésére. Szolgáltatásban álltak az ágazati oktatási és kutatási intézmények, melyek nélkül versenyképesség aligha képzelhető el. Az ezekben felhalmozott szellemi tőkére napjainkban alig van igény. Megrendelést nem kapnak, az állam magára hagyta őket, éljenek, ahogy tudnak. Az élelmiszeripari multik sokszor hazulról hozzák a fajtákat, saját országaikban fizetik meg a kutatást, ott végeztetik a kísérleteket. Nem vitás, hogy a piacgazdaság elemeit az oktatásba és a tudományos munkába is be kell gyűrűztetni, de ez nem azt jelenti, hogy szélnek eresztjük tudáscentrumainkat, mert egy bezárt üzem elvileg bármikor újra nyitható, de egy felsőfokú tanintézmény vagy kutatóintézet aligha.

A fenti helyzeten a régiós összefogás és kezdeményezés tud segíteni. Nem véletlen, hogy az EU vidékfejlesztési támogatási rendszere is erre épül.

7. Nem késlekedhetünk a tennivalókkal

2013 után eljön az igazság pillanata, mert az Unió agrárpolitikája alapjaiban megváltozik. Nyakunkon vannak azok a feladatok, melyek mindenképpen meg fognak oldódni, csak az a kérdés, hogy általunk, vagy nélkülünk. Regionális gondolkodás és stratégia nélkül nem lehet belemenni a gabonakérdésbe, az állattenyésztés problémáiba, vagy a földkérdésbe. Komolyan gondoljuk-e a termés jelentős növelését, ezen belül az állati termékek arányának növelését? Hajlandók vagyunk-e ezekhez a feltételeket biztosítani, vagy parttalan vitákban fogunk elvérezni. Létrejön-e vajon a külső piacokhoz alkalmazkodni képes régiók együttese?

Az EU folyamatos gondja a túlermelés. A feleslegek tárolása, majd esetleges megsemmisítése rengeteg forrást von el költségvetéséből. Bizonyos időn túl az elfekvő készletek veszélyes hulladékká válnak. A túlermelés csökkentése eddig mérsékelt sikerrel járt, ugyanis a terméshez kötött jelentős támogatások ellenkező hatást fejtenek ki. Nem véletlen, hogy az utóbbi években az EU a támogatásokat egyre inkább elkülöníti a termeléstől. Ez a folyamat néhány év múlva lezárul. Minden tagországnak fel kell készülnie arra, hogy a támogatások a terület rendben tartásáért járnak majd. Ezért a helyes gazdálkodási gyakorlatot követelik meg, melynek számonkérése szigorú lesz. Itt a regionális jellegzetességek fontos szerepet fognak játszani. Ez vonatkozik a vidékfejlesztésre is.

A hátralévő időben elméletben és gyakorlatban egyaránt bele kell illeszkedni ebbe a rendszerbe. Tizenkilenc kritériumnak kell megfelelni a kölcsönös elkötelezettség (cross compliance) elve alapján, melyben környezet és természetvédelmi, étel-miszer-higiéniai és állattudományi előírások egyaránt szerepelnek, de a kör tovább bővíthet a régiók jellegzetességeinek megfelelően. A bevezetésig rendelkezésre áll alig három év. Ismerve alkalmazkodó képességünket, ez rendkívül rövid idő, és ha a felkészülés, szokás szerint, ismét csak verbális szinten folyik, a régiók piachoz való alkalmazkodása nem lesz sikeres. Ki kell használnunk azt a kedvezményt, hogy az új rendszert fokozatosan lehet bevezetni, és némi türelmi idő áll rendelkezésre. Nyomatékosítani kell minden érintettben, hogy a magyar mezőgazdaság és vidék jövőjéről van szó, és félre kell tenni az áldatlan politikai vitákat, melyeknek semmi köze a szakmához.

8. Mi legyen a termeléssel?

Az elképzelés, mi szerint jelentősen növelni kell a mezőgazdasági termelést, és érdemben javítani az állattenyésztés arányát, tetszetős és látványos, érvényesítése viszont ellenkezik a Közös Agrárpolitikával. Itt is meg kell felelni annak a követelménynek, hogy a régiók adottságait figyelembe vegyük. Fel kell mérni, hogy milyen mértékben van lehetőségünk adott esetben szembemenni az Unió elgondolásaival Sajátos célkitűzéseink aligha fognak minden esetben támogatókra találni, tehát igen körültekintően kell „beadni” azokat Brüsszel bürokratainak, és intenzíven kell lobbipartnereket keresni.

A gabonakérdés esetünkben külön figyelmet érdemel. A kereslet alakításában az energia előállítása egyre nagyobb szerepet játszik. Különböző befektető csoportok 7,5 millió t kukorica és 1 millió t búza feldolgozására hivatott bioüzemanyag-előállító üzem megépítését tervezik. Ha ennek csak a fele valósul meg, már akkor is át kell írni a növénytermesztés struktúráját. Az volt a kérdés, mi indokol ennyi kisebb üzemet, holott a meglévő két nagy is képes a 2010-re kitűzött cél (5,75% bekeverési arány) elérésére.

Ma már nyomul előre az a nézet, hogy az energia szükséglet biztosítását kisebb régiók keretében célszerű megoldani. Erre szép példákat találunk Burgenlandban.

Van tehát tennivaló. A halogató magatartás árát a jövőben fizetjük meg!